

МАЛЕНЬКЕ ЖИТТЯ

Серед моєї колекції ікон є одна невеличка, досить непримітна, на якій зображений святий великомученик Пантелеймон. Коли у мене бувають гості, а серед них багато фахівців мистецтвознавців, художників, словом, усе богемна публіка, що завжди не шкодує захоплені відносно моєї колекції, майже у кожного та маленька ікона викликає принаймні подив і нерозуміння.

- А це що? - запитують вони, вирячивши на мене свої естетські очі. - Що за сентименти? Адже у відсутності смаку Вас не запідозриш.

Я мовчу, потім відвожу їх убік і уникаю розмови. Мені завжди неприємно і боляче бачити їхні скептичні посмішки, але я смиренно витримую їх і не вдаюся до пояснень. Проте винуватити їх у їхній зверхності нема чого. Звідкіля їм знати, що то за ікона і яка немайстерна рука писала її майже півтора століття тому.

Саме півтора століття тому в загубленому серед лісів хуторі, в хаті на нетопленій печі лежав хлопчик, якого звали Пилипком. Він лежав, згорнувшись калачиком, притиснувшись спиною до маминого живота, вже другий день. Сьогодні, прокинувшись, Пилипок відчув, що мамине тіло стало холодним. Ще вчора увечері воно було теплим і зігрівало Пилипка, а сьогодні було холодним. Мама не рухалась і не стогнала. Рука її, що обіймала Пилипка, теж була холодною.

Пилипок хотів було ворухнутись, але рука була такою важкою, що він не зміг навіть зрушитись і продовжував лежати.

Вже більше тижня мела хуртовина, і невеличкий хутір, в якому з десятка хат з людьми залишилось менш, ніж половина, майже зник під снігом. На хуторі панував голод.

Сьогодні опівдні хуртовина нарешті стихла. Пилипок дивився у вікно, де на розмальованій морозом шибі в кутку залишилась невеличка пляма.

- Вже вітру нема і снігу нема, - мовив він.

Але мама нічого не відповіла. Пилипок перевів погляд на мамину руку, що обіймала його, і йому чомусь стало страшно доторкнутись до неї. Він майже знав, що коли доторкнеться, то відчує холод, і Пилипок знову заплющив очі.

Його розбудив гуркіт. Хтось намагався відчинити двері. Нарешті вони все ж відчинились, і в хаті з'явився латаний кожух дядька Селантія з сусідньої хати.

- Ну й намело, не доберешся до вас... Живі ви тут? - тяжко дихаючи, закривав він.

Пилипок дивився на дядька і мовчав.

- Живий... - протяг дядько, побачивши, як з печі дивляться на нього два блискучих ока.

Підійшовши ближче, він раптом зупинився і завмер як укопаний. Далі зняв шапку і перехрестився.

- Фекла. Фекла... - пробурмотів він і вмовк. Пилипок дивився на велику дядькову бороду і не розумів, про що він там говорить сам до себе.

- Що ж тепер з тобою робити? Підеш зі мною? — запитав Селантій знову ніби сам у себе.

Пилипок мовчав. Селантій взявся за мамину руку і зняв її з Пилипка.

- Годі тобі вже, хлопче, вилежуватись, - насуплено сказав він, - бо й сам чого доброго... Зі мною підеш...

Селантій підняв Пилипка на руки.

- А мамка? - запитав Пилипок.

- Мамка твоя померла. Тепер ти сам. На ось тобі, їж.

І Селантій простяг Пилипкові шматок почорнілого буряка. Пилипок узяв шматок і став його жувати.

Білі кучугури, що різали очі, лежали надворі. Хату замело під самі вікна. Селантій брів, провалюючись у сніг, і тяжко дихав. Пилипок сидів у дядька на руках, жував буряк і думав, чому це дядько забрав його від мами і чому мама так довго спить і ні з ким не говорить.

У дядьковій хаті Пилипок побачив тітку і трьох діток. Двох дівчаток і зовсім маленького хлопчика. Обличчя їхні були замурзаними. Вони сиділи на печі, в якій топилося, і з цікавістю дивились на Пилипка.

- Горе, горе... — сказала тітка.

- Так скоро всі вимремо, - сказав дядько.

- Феклу поховати б треба?

- Хто її похова? Земля мерзла, не вгризеш. Покладемо під сніг. На морозі з нею нічого не станеться, а навесні, як будемо жити, поховаємо.

- Горе, горе... - знову сказала тітка.

Узяла зі столу ще один шматочок почорнілого буряка і простягла Пилипкові: -
Йди, синку, на піч до діток та погрієшся.

Пилипок помітив, що відтоді, як дядько сказав, що мамка померла, він уже
вдруге одержав сьогодні ласощі і відчув особливе до себе ставлення. Він узяв
шматок і поліз на піч. Двоє дівчаток і хлопчик дивились чомусь не на нього, а на
почорнілий шматок у його руках і мовчали.

- Ага, - хвастаючи, сказав їм Пилипок, - а у мене мамка померла, а у вас ні, ага,
- і повертів перед їхнім носом шматком буряка.

Діти мовчали. Їм не було що сказати, але по їхніх очах було видно, що вони
тепер неабияк заздрили Пилипкові. Пилипок доїв буряк і обсмоктав пальчики.

Цієї ночі Пилипок ні разу не прокинувся. На печі було тепло і затишно. Але
вранці він згадав про маму. За столом сидів дядько Селантій.

- Я хочу до мами, - сказав Пилипок.

З-за печі вийшла тітка. Вони презирнулись і мовчали.

- Я хочу до мамки, - знову сказав Пилипок, і очиці його заблищали.

- Дай йому буряка, - сказав дядько.

Тітка взяла з макітри шматок і простягла Пилипкові.

- Я до мамки хочу, - затремтіли Пилипкові губи, і по щічках у нього скотилася
крапелька.

Дядько Селантій стукнув по столі кулаком.

- Нема в тебе мамки! Дають тобі, бери і їж!

Пилипок, задихаючись, схлипнув і замовк. Із кутка на нього здивовано
дивились двоє дівчаток і маленький хлопчик. Дядько Селантій одягнув кожуха і
вийшов з хати.

- Мамо, ми їсти хочемо, - сказали з печі дівчатка.

Тітка промовчала. Потім витягла з макітри шматок буряка, переломила його на
три маленькі частинки і роздала їх дітям. Пилипок побачив, як дівчатка гризуть
буряк, і собі вкусив свій шматочок. Він був солоний від сліз.

Минув ще один день. Наступного ранку, коли Пилипок прокинувся, то знову
згадав про маму і заплакав. Але тепер вже тихо, щоб ніхто не почув. Потім він
побачив, що ні тітки, ні дядька не було. Дівчатка і маленький хлопчик ще спали.

Плачучи, Пилипок зліз з печі, одяг свою шапку, свитку і вийшов надвір.

День був тихий, сонячний. Сніг, що зробив білим весь світ, сліпив очі і прибавляв сліз у Пилипкових очах. Пилипок брів, провалюючись у кучугурах, до своєї хати.

Добравшись, він прочинив двері і зайшов усередину. В хаті нікого не було. На печі лежали одні ганчірки і солома. Пилипок ще дужче заплакав і вийшов надвір. Він обійшов подвір'я. Потім, втираючи сльози, поглянув на ліс, що темнів у далині. Іноді туди по жолуді ходила мама. Пилипок ще раз утер рукавом сльози і рушив до лісу.

Дерева стояли нерухомо, вкриті снігом з одного боку, і тихо потріскували. Стежок ніде не було, і Пилипок брів навпростець по коліна в снігу. Він ішов і йшов не оглядаючись. А коли раптом здумав повернути голову, то побачив позаду такі ж дерева, як і попереду. Він ішов все далі і вже не плакав.

Минуло чимало часу, перш ніж попереду завиднілась просіка.

Пилипок вийшов на лісову дорогу. Куди йти далі, він не знав і знову заплакав. Щеміли пальці на ногах, і було морозно в руки. Пилипок сів під величезною ялиною на її зелені віти, що простяглися по снігу, і сховав почервонілі руки під свитку. Йому знову захотілося плакати, але він відчув чийсь погляд. Пилипок підвів голову і побачив напроти себе на сухій гілці два величезних ока. Білий сич, що злився зі снігом, дивився на нього. Пилипок махнув на сича рукою, аби налякати, але той, кліпнувши очима, продовжував дивитись. «Чи не той то злий... дух, що діток малих забирає?» - подумалось Пилипкові, і він перехрестився. Сич раптом змахнув крилами і, відштовхнувшись від гілки так, що з дерева посипався сніг, полетів у гущавину. Пилипок залишився сидіти, і тепер йому вже ніхто не заважав плакати.

Поплакавши, Пилипок продовжував сидіти. Сонце зайшло за дерева, і з того боку, звідки він прийшов, на ліс став насуватися смерк. Пилипок згадав хату дядька Селантія, макітру з солодким буряком, проковтнув слину і кліпнув очима. Потім ткнув носа у комір і почав дрімати. Рідкий сніжок з'явився в повітрі, і кілька сніжинок торкнулись Пилипкових вій. Щось тепле підкотило йому до голови, і він побачив сонячне світло, теплу хату, маму в білій сорочці і великим червоним яблуком у руках. Пилипок хотів взяти яблуко, але руки його були такими важкими,

що він не в силі був відірвати їх від себе. Проте згодом він відчув, як якась чужа сила підвела тяжкі руки, і він розплющив очі. Розплющивши, він одразу побачив перед собою велику засніжену бороду. Незнайоме чоловіче обличчя, сховане в чорний одяг, схилилось над ним.

- Живий? - почув Пилипок, і побачив, що позаду того обличчя було ще одне з такою ж бородою і в такому ж чорному й довгому одязі.

- Ти що це тут? - запитали Пилипка. Пилипок мовчав.

- Ти чий? Батьки твої де? Тато, мама?

Пилипку стало чомусь страшно. Він ніколи не бачив таких чорних борід і такого чорного одягу і знову заплакав.

- Що ж з ним робити, неборакою? Замерзне. Худий, як мощі. Пропаде нізащо.

- Взяти з собою?

- Що ігумену скажемо?

- А те і скажемо. Жива душа, не пропадати ж.

- Їсти хочеш?

Пилипок схлипнув і втер кулачком очі.

Високий зняв з плеча торбу і, порившись у ній, витяг сухар.

- На ось.

Пилипок узяв сухар і враз підніс до рота. Поки жував, очі просохли.

- Ну от, бач, а ти плакав, - сказав другий, нижчий.

Дядьки з чорними бородами презирнулися і посміхнулися.

- У мене мамка померла, от так! - з якимось дитячим капризом, від того, що його не розуміють, мовив Пилипок. - А я її тепер шукаю.

Чорні дядьки перестали посміхатися, щось пробурмотіли незрозуміле і перехрестилися. Високий витяг з торби ще одного сухаря і подав Пилипкові.

- Ну, що? Підеш з нами до монастиря? Малювати будемо разом... Святих, рай, пекло намалюємо. Хочеш?

Пилипок поглянув на чорних дядьків.

- Як тебе звать? - запитав високий. Пилипок відповів.

- А мене Афанасій, а це ось Михайло. Ми у монастирі Лебединському живемо. Ікони малюємо. Хочеш з нами? Навчимо й тебе малювати. Ми з Михайлом як брати, а ти будеш третім. Хочеш?

Пилипок дивився на чорнобородих дядьків і не знав, вірити їм чи ні.

- Ну? Хочеш?

Пилипок несміло кивнув головою.

- От і добре. Художником станеш. Що завгодно змалюєш – і Ісуса, і Матір Божу, і ангелів. Ну що, сядеш мені на плечі? От так і поїдеш верхи до самого монастиря: то на мені, то на Михайлові. Ти ж тепер нам брат? Правда, брат?

- Угу. Брат, - буркнув Пилипок, гризучи сухар, - і тобі, і Михайлові.

Афанасій з Михайлом розсміялися.

Вже зовсім смеркло, коли подорожні дісталися воріт монастиря.

Лебединська обитель була обгороджена високим кам'яним муром. Неподалік серед лісових сутінок біліло лісове озеро і темнів непроглядний ліс. За муром височіла церква і кілька довгих будинків, що прилягали до неї і були об'єднані в одне суцільне коло.

Згодом Пилипка завели в досить простору келію і зачинили тяжкі двері. В келії пахло фарбами. Афанасій запалив свічку і сутінки розбіглися. Пилипок побачив кімнату з білими стінами і двома невеличкими віконцями. Посеред кімнати стояли два великих дерев'яних столи, на яких лежали різних розмірів дошки, стояли якісь коробки, лежали щітки. В кутку майже від самої підлоги до самої стелі, поставлені одна на одну, відсвічувались тьмяним жовтим світлом дошки, з яких на Пилипка дивилось багато очей. Усі ті очі були темними і похмурими, і ніби про щось застерігали. Одні з них, найбільші і найсердитіші, очі старого бороданя, що тримав перед собою занесений догори палець, були найстрашнішими, і Пилипок несамохіть притисся всім тілом до Афанасієвої ряси.

- Що, хлопче, страшно? - посміхнувшись, запитав Афанасій. - Виходить, Михайле, ми з тобою непогані художники. Сказано: «Зі страхом Божиім і вірою приступіте». Але так вже дуже труситись не треба. Це всього лиш ікони, і малюємо їх ми з Михайлом. Ось дошки, ось левкас, фарби, ось щітки, а ось руки, от і все. Ти на Миколу Чудотворця не дивись. Іди ось поглянь на Матір Божу та на дитя її.

Афанасій узяв зі столу невелику ікону. Жінка на ній зовсім не злякала Пилипка. Очі її були добрими, і дитя, що притислось своєю щокою до її щоки, теж було добрим.

- Ну що, гарно?

Пилипок кивнув головою.

- Це зветься іконою «Милування». Михайло змалював. Пилипок глянув на Михайла.

- Хочеш так малювати? - запитав той. Пилипок знову хитнув головою.

- А їсти хочеш?

- Хочу, - мовив Пилипок. Монахи посміхнулися.

- Зараз будемо вечеряти. Але спочатку треба помолитися.

Монахи розв'язали свої торби і виклали на стіл кілька сушених рибин. Потім стали на коліна перед кутком з іконами і почали молитися. Пилипок стояв біля своїх названих братів і поглядав то на бороданя з піднятим угору пальцем, то на стіл, на якому лежала сушена риба.

- Ставай біля нас. Учись. Без цього не можна, - мовив Афанасій. - Усе, що в нас є, дає нам Бог, і ми завжди повинні пам'ятати про це й дякувати йому.

- Перехрестись, Пилипок, ось так, і Бог полюбить тебе, - лагідно сказав Михайло.

Пилипок перехрестився.

- Нічого, звикнеш. І молитви вивчиш. Зголоднів, мабуть. Зараз будемо вечеряти.

Монахи ще раз перехрестилися і звелись на ноги. Того вечора Пилипок вперше їв сушену рибу і тоді ж вирішив, що смачнішої страви він досі не куштував.

- В лампаду оливи треба підлити, - мовив Афанасій, - майже вся вигоріла... Левкас на дошках вже сухий. Можна малювати. Завтра почну Варвару. Отець Матвій просив до Різдва закінчити. Заразом і нові щітки спробуємо. Білячі є білячі.

- Про Пилипка треба ігумену сповістити, - заговорив Михайло.

- Завтра зранку, після служби, підійдемо. Він зранку в настрої. Як думаєш, Пилипок, залишить тебе ігумен з нами?

Пилипок мовчав, поглядав на своїх побратимів і обсмоктував риб'ячий хвіст.

- Залишить. Він у нас добрий, - посміхнувся Михайло. Вранці Пилипок розплющив очі і в першу мить не зрозумів, де він. Потім згадав учорашній день і став оглядати кімнату, що була залита денним світлом. На столі, зіперта на стіну, стояла знайома ікона «Милування», намальована Михайлом. При сонячному світлі вона була ще світлішою і кращою. Пилипок поглянув у куток, де серед інших ікон

був той страшний сердитий бородань з темними великими очима, і він теж здався йому не таким злим, як учора. Пилипок знову перевів погляд на Михайлову ікону. Такою спокійною, світлою була вона, як Михайлів голос. Так лагідно й ніжно тулилось дитя до своєї мами, що Пилипкові знову згадалась його мама. Він уявив її так ясно і близько, що навіть відчув запах її обличчя, тепло її губ, і очі його наповнилися слізьми. Він схлипнув і тужно й протяжно зітхнув.

Так само тужно й протяжно зітхнули за ним тяжкі двері, і в келії з'явилися Афанасій та Михайло.

- Ну що, братику? Як спалося? І чому це знову заплакані очі?

Пилипок мовчав, але на душі в нього стало світліше. Він був радий бачити монахів, що стали його братами і пригощали такою смачною рибою, якої він ніколи не їв.

- Одягайся, підемо до ігумена. Хоче тебе побачити, - сказав Афанасій.

Подвір'я монастиря було вимощене брущатим каменем і вичищене від снігу так ретельно, що на ньому не лишилось жодної білої цятки. Взагалі, все навколо було дуже охайним і чистим. Посеред двору в огорожі, вся заледеніла, стояла криниця. Зверху над криницею нависала невелика баня з хрестом. Пилипок обдивлявся подвір'я і мружив очі від сліпучого сонця. Вони минули криницю і зайшли у великі відчинені двері. Далі пройшли вузьким темним коридором і прочинили ще одні двері, за якими Пилипок побачив чудо. Великий золочений іконостас засяяв у глибині темної зали, безліч свічок мерехтіли навколо нього. Монахи перехрестились, і Пилипок, дивлячись на них, теж перехрестився. Раптом серед іконостасу розчинилися двері, і Пилипок знову схопився за Афанасієву рясу. У дверях стояв той самий бородань у високій шапці і з сяючим хрестом на грудях, що дивився на нього з ікони вчора увечері. В руках він тримав довгу палицю, що теж закінчувалась хрестом.

- Не бійся, - зашепотів на вухо Пилипкові Михайло, - то і є ігумен. Підійди до нього, він добрий.

- Іди, іди, не бійся, - зашепотів Афанасій і, тримаючи Пилипка за плечі, направив до бороданя.

Перемагаючи себе, на ватяних ногах Пилипок наблизився до розчинених дверей

іконостасу. В очах бороданя не було зла, але разом з тим, вони були серйозними, без посмішки.

- Як тебе звать, хлопче? - запитав він.

Пилипок проковтнув слину, озирнувся на монахів і тихим пересохлим голосом вимовив своє ім'я.

- Сирота? - запитав знову той. Пилипок не знав, що казати.

- Сирота, святий отче, сирота, - мовили разом Афанасій і Михайло.

Бородань підняв руку і перехрестив Пилипка.

- Зводіть його до брата Мефодія, - сказав він, звертаючись до монахів, - хай остриже. Іди з Богом, хлопче. Навчайте його добру. Але не ніжте. Життя складне. З Богом.

А ще через тиждень на Пилипкові вже була маленька чорна ряса, така ж, як на Афанасієві та Михайлові, і він відчув себе справжнім монахом, тому що в монастирі всі його стали звати братом. Пилипок жив у келії братів-художників і згодом почав допомагати їм у ремеслі. Брати доручали йому розмішувати фарби, мити щітки, колотити сирий левкас. Пилипкові подобалось допомагати монахам, і коли звичайна сіра дошка спочатку ставала білою як сніг, а потім золотою мов сонце, а потім на тому золоті з'являлися обличчя святих, Пилипок відчував і свою причетність до появи тих образів та завжди був зачарований майстерністю братів. Одного разу Михайло дав Пилипкові спробувати намалювати що-небудь самому, і Пилипок намалював великого білого голуба з розставленими крилами. Слідкуючи за Пилипком, Михайло приємно дивувався, а коли той закінчив, він мовчки взяв Пилипкового голуба і поніс показати Афанасію. Вони довго розглядали його, після разом здивовано дивились на Пилипка. Потім Афанасій підійшов до нього і, опустивши на Пилипкову голову свою велику долоню, задумано мовив:

- Божою волею, брате, знайшли ми тебе в лісі... Божою волею... Але щоб малювати справжні ікони, потрібна ще й справжня віра. Художник без віри ні на що не здатний, і в очах його святих ніхто не знайде того священного світла, до якого б хотілося молитися. Тільки свята віра допомагає нам малювати Господа нашого Ісуса Христа, святу матір його Марію, всіх святих і мучеників за віру Господню.

Тієї ночі Пилипок довго не спав. Він лежав з відкритими очима, дивився на

маленьке віконце, розмальоване зимовим мереживом, що переливалось голубим місячним світлом, і відчував у собі щось незнайоме, нове, дуже сильне, незрозуміле, але таке прекрасне, від чого йому було так хороше і так приємно, що очі його несподівано заблищали, і Пилипок дуже здивувався, бо по щоці його скотилася сльоза.

Вранці, коли він прокинувся, в келії було багато сонця. День, що настав, обіцяв бути чудовим.

Десь опівдні, коли всі виходили з вранішньої служби, на подвір'я монастиря заїхали сани, запряжені парою білих коней. На санях сидів багато одягнений світський чоловік і дівчина. Пилипок ні разу не бачив такої гарної свитки, яка була на дівчинці. Вона виблискувала на сонці золотою мережею, як у святих на іконах, а сама була білою і пухнастою, як сніг. Пилипкові здалось, що обличчям дівчинка була схожа на Варвару, що намалював Афанасій. І лише очі в неї були не карими, а блакитними, як крильця серафимів. Було якось чудно бачити таку дівчинку тут у монастирі, у лісах, занесених снігом, таку тендітну й красиву, як весняний метелик. І все обличчя її було таким вже блідим, а очі сумними-сумними.

Чоловік у довгій блискучій шубі зійшов із саней і попрямував до дверей церкви. Дівчинка залишилась сидіти в санях. Ноги її були вкриті білою ковдрою, на голові в неї була така ж пухнаста, як і свитка, біла шапка.

Пилипок дивився на неї, не зводячи очей. Її великі голубі очі таки були чомусь сумними і байдужими. Дівчинка повільно обвела поглядом подвір'я монастиря, монахів, що стояли біля стіни, і зупинилась на Пилипкові. Було видно, що маленький монах привернув її увагу більше всіх останніх, і в очах її з'явилося щось схоже на цікавість, але слабку-слабку, ледь помітну, тому що знову-таки її пригнічувала якась нездорова байдужість. Здавалось, щось лихе, що осіло в дівчинці, не дозволяло їй бути самою собою. Вона продовжувала дивитися на Пилипка широкими байдужими очима і не рухалась. Білий сніг навколо, біла пухнаста свитка – все злилось в один білий світ, на якому застигли дві ніжно-голубі плямки її очей. Досі Пилипкові доводилось бачити зовсім інші кольори. Здебільшого темні. Темні бороди монахів, темні очі, темний одяг і такі ж неясні помешкання, в яких вони жили. Те, що він бачив перед собою тепер, було настільки незвичайним, новим і таким приємним, що могло наснитися у сні.

Чоловік у шубі з'явився на порозі церкви разом з ігуменом. Вони розмовляли між собою, як старі знайомі, але обличчя обох були досить заклопотані, і розмова їхня, певно, була нерадісною.

Вже ввечері, коли Пилипок допомагав Михайлові забивати шпон у щойно заготовлені дошки, до келії зайшов Афанасій.

- У француза дуже хвора дочка. Вони з нашим ігуменом давно знайомі. Він не перший раз на Русі. Дівчинка роками, як Пилипок. Дуже горить. Француз сам лікар, але дорога далека, вирішили перебути у нас, поки дочці не полегшає. Афанасій зітхнув.

- Час вечеряти. Пилипок, що їсти будемо? Картоплі печеної хочеш?

Пилипок мовчав, ніби не чув, і дивився кудись убік. Афанасій з Михайлом презирнулись. Михайло злегка торкнувся Пилипкового плеча.

- Ти про що задумався, брате?

Пилипок начеб лише тепер, повернувшись до келії, поглянув на монахів.

- Картоплю печену будеш їсти? - перепитав Афанасій. Пилипок кивнув головою і хотів було щось сказати, але проковтнув ті слова і промовчав.

Вночі Пилипок знову довго не спав. Уже за звичкою він дивився на розмальоване зимовим мереживом вікно і знову відчував у собі якісь нові зміни, не зовсім ясні почуття переповнювали його, а коли заплющував очі, перед ним зразу ж зникала ніч і темінь засвічувалась білим світлом, в якому змішалися білі коні, білий сніг, біла пухнаста свитка і дві лагідно-блакитних плямки. Вони не говорили йому нічого конкретного, не кликали, нічого не роз'яснювали, ні до чого не змушували. Пилипок не знав, чому, навіщо вони з'явилися перед ним тепер, але йому було ясно, що йому хочеться їх бачити, дивитись на них кожного дня, довго-довго, і знати, що вони не зникнуть ніколи.

На другий день, після обіду, Афанасій сказав, що француза з дівчинкою поселили в келії, яку звільнив для них сам ігумен.

Келія прилягала однією стіною до церкви і мала одне вікно, що виходило у двір.

Коли Афанасій і Михайло вже збиралися до вечірні, Пилипок раптом запитав:

- Що треба для того, щоб одужати?

- Ти про що? — не зрозумів Афанасій.

- Ви казали, що вона вся горить... - Монахи презирнулись.

- Її тато сам знає, що для цього треба. На те він лікар, - мовив Михайло, - але все в руках Господа, отож і в цьому разі найголовніше — віра. Треба вірити, молитись і надіятись.

Пилипок мовчав. Думав. А потім знову запитав:

- А молитись до кого?

- Є такий святий мученик Пантелеймон-цілитель, - лагідно мовив Михайло, - до нього й слід молитись. Він приходить на допомогу хворим.

- А який він, Пантелеймон? Покажіть мені, - зворушився Пилипок.

Монахи оглянули келію і трохи розгубилися. Пантелеймона на іконах не було.

- Зараз будемо йти до вечірні, там побачиш.

У церкві, ліворуч від іконостасу, Михайло підвів Пилипка до невеликої ікони, на якій був зображений молодий безбородий чоловік у червоному одязі. В одній руці він тримав скриньку, у другій якусь довгу паличку з хрестом на кінці.

- Оце і є святий великомученик Пантелеймон, - прошепотів Михайло.

Пилипок довго й пильно розглядав ікону. Потім перехрестився і майже всю службу не відійшов від образу.

Коли після вечірньої служби монахи виходили з церкви, Пилипок відстав і навмисно йшов позаду. Проходячи повз віконце келії, що прилягала однією стіною до церкви, він на мить зупинився. Половина вікна за день скинула з себе зимове мереживо і була світлою. Пилипок став навшпиньки і зазирнув туди. Тьмяне світло від двох свічок освітлювало келію. Свічки були у великому підсвічнику. Підсвічник стояв на дерев'яній підставці з круглим верхом на різьбленій ніжці. Крім підсвічника, тут же стояли якісь маленькі пляшечки і дві склянки. Очі дівчинки були закриті, вона спала. Її батько-француз сидів біля столу спиною до вікна і щось писав. У кутку, де тліла лампада, поблискували ікони: Миколи Чудотворця, Спаса і третя з якимись двома святими. Святого зі скринькою в руках тут теж не було. Пилипок опустився на п'яти і задумався.

Вночі повалив сніг, і наступного ранку подвір'я монастиря було вкрите товстим білим обрусом. Афанасій визирнув у вікно.

- Є робота на сьогодні, - сказав він, - треба йти розчищати.

- Підеш з нами? - запитав Михайло Пилипка. Пилипок стеноу плечима.

- Ти якийсь невеселий останні дні. У тебе нічого не болить?

- Ні, не болить, - відповів Пилипок.

Афанасій з Михайлом знову презирнулися.

- Ну, що ж, - мовив Афанасій після паузи, - посидь вдома, а ми підемо, бачиш, снігу скільки насипало.

Пилипок промовчав. Повернув голову і став дивитися у вікно. Монахи одяглися і вийшли з келії.

Згодом за вікном закипіла робота. Чоловіки в чорному, вишикувавшись у ряд, відкидали лопатами сніг. Пилипок пройшов до столів, на яких лежали неґрунтовані дошки, і став щось шукати серед них. Враз він зупинився. В руках його була маленька дощечка. Її поверхня біліла від заґрунтованого левкасу. Цю дощечку Пилипок примітив давно. Хтось із братів, певно, приготував її, щоб малювати на ній якогось образу, але так і не використав її. Пилипок притис дощечку до грудей і озирнувся навколо. Потім підійшов до вікна. Монахи дружно кидали лопатами сніг, і роботи тої було ще досить. Пилинок уместився біля вікна, де любив малювати Михайло, і через якийсь час на білій дощечці з'явилися перші контури. Пилипкові очі заблищали, він увесь поринув у світ образів і настільки захопився роботою, що незчувся, як минув час і у дверях почувся гуркіт. Пилинок миттю сховав щітку і кинувся з дощечкою до свого ліжка.

- Ну, що ти тут, брате, не замерз? Бо нам з Михайлом жарко стало. Запріли, - заносючи в келію морозного пару, зайшли брати.

Михайло запхав за пазуху руку і витяг жменю ліщинових горіхів.

- На ось, тобі брат Мефодій передав.

Пилипок взяв горішки, переклав їх у ліву руку і, перехрестившись, подякував.

- Одягайся та йди надвір. День сьогодні добрий, сонячний.

Пилипок посміхнувся братам і кивнув на згоду.

День був і справді чудовим. Небо над монастирем було зовсім блакитним і чистим, без жодної хмаринки. Сонце відбивалося від кучугур снігу, від засніжених віт дерев і все навколо здавалось незвичним, казковим. Пилипок ходив по подвір'ї і поглядав на віконце, в якому він бачив хвору дівчинку. Сьогоднішній сонячний день здався якимось недоречним до того, що було там, за вікном, і зовсім несправедливим до хворої дівчинки, яка не могла тепер звестися на ноги і вийти на подвір'я. Наблизитись до вікна Пилипок не наважувався, йому не хотілося, щоб у

монастирі щось дізналися про його задум.

Чудовий сонячний день був на диво довгим, як ніколи, і Пилипок ледве дочекався вечері.

Вже пізно увечері, коли від кутка, де спали Афанасій та Михайло, почулося сонне сопіння, Пилипок тихо піднявся зі своєї постелі й обережно витяг з-під неї маленьку дощечку. Він підійшов до вікна і знову вмовився на Михайловому місці. Сьогоднішня ніч була така світла й місячна, як і минулий сонячний день. Пилипок поклав перед собою дощечку. З вікна на неї падало місячне світло, і в темноті вона здавалась голубою. Щось пробурмотів і зітхнув уві сні Афанасій. Пилипок стрепенувся і, схопивши дощечку, притис її до грудей. Потім, помалу заспокоївшись, тихо поклав її на стіл. А згодом він вже не чув ні сонного сопіння братів, ні нічного мишачого шурхоту, ні навіть власного дихання. Образ, який з'явився на його маленькій дощечці, захоплював його все більше й більше, манив за собою все далі, далеко за стіни темної келії у щось світле, казкове й красиве, туди, де одного разу злилися в єдиний білий світ білі коні, білий сніг, біла пухнаста свитка і дві легких блакитних плямки.

Вже зовсім посвітліло синє місячне світло, що лилось з вікна, і зовсім прояснилося в темній келії, коли Пилипок відклав щітку. З маленької дощечки на нього дивився той самий безбородий чоловік зі скринькою в руках, якого звали Пантелеймоном, і він був намальований його власними руками. Так добре й приємно на душі у Пилипка, здається, не було ніколи. Йому захотілось розбудити братів-монахів і показати їм те, що він сам власноручно намалював і яким красивим вийшов його Пантелеймон. Але іншою була його мета. Не для того не спав він цієї ночі. Він тихо навшпиньки пройшов до своєї постелі, поклав під неї дощечку, ліг і зразу ж заснув.

Прокинувся Пилипок, коли монахи вже повернулися з церкви.

- Здоровий, ти, хлопче, виявляється, поспати, - сказав Афанасій, дивлячись на Михайла, - і сніг не відкидав учора, а спить, наче б цілий день тільки й робив, що лопатою вимахував.

Монахи посміхнулися.

- Нічого, - лагідно мовив Михайло, - у твоєму віці поспати не гріх. Більший виростеш.

Вони обоє поплескали Пилипка по потилиці, і Пилипкові стало радісно на серці.

Сьогоднішній день теж тягнувся так довго, як ніякий інший, відколи Пилипок став жителем монастиря.

Увечері, помолившись з братами на сон прийдешній, Пилипок ліг у свою постелю. А коли в келії почулося сонне сопіння, він піднявся. Тихо, без жодного шереху, натяг на себе свою довгу темну одежину, запхав за пазуху святого Пантелеймона і, відсунувши на дверях засув, вийшов з келії.

Віконце, за яким світилося тьмяне світло, майже повністю затяглося морозом, і тільки біля самої рами, де, певно, виходило тепле повітря, залишилась невелика смужка прозорого скла. Пилипок притулився щокою до шиби. Як і тоді, біля постелі, на якій лежала хвора дівчинка, стояв підсвічник з двома свічками, але тепер горіла лише одна. Дівчинка спала. Пилипок похукав на шибу, вона затуманилась, і смужка біля рами трохи збільшилась. Пилипок подмухав ще і ще, і біля смужки утворилась невеличка прозора пляма. Пилипок запхав за пазуху почервонілу руку і витяг маленьку дощечку. Він поглянув на свого святого і тихо, майже пошепки, мовив до нього:

- Допоможи їй одужати. Ти сильний. Ти все можеш, - Пилипок перехрестився і приклав обличчя святого до прозорої плями на шибі.

- Вона не може тебе просити. Але я помолюся тобі за неї. А ти допоможи їй.

Пилипок притискав до шиби маленьку дощечку, дивився крізь смужку на хвору дівчинку, що спала, і не чув ні холоду, ні морозу, що щипав його за обличчя, кусав затерплі почервонілі пальці, що відчайдушно вчепилися за дощечку із святим. А дівчинка спала. Спала і зовсім не підозрювала, що десь там, за вікном келії, на холоді, серед темної зимової ночі, стоїть навшипиньки її одноліток, якого так захопили її великі сумні очі.

Минув ще один день. А коли настала ніч, то знову в синіх сутінках стежка пролягла перед Пилипком до вікна, де блимало тьмяне світло.

Пилипок роздмухав у шибі невелику пляму і притис до неї святого. Потім, намагаючись витягнутись якнайвище, прикипів очима до прозорої смужки. Дівчинка спала. Ледь тремтів язичок свічки на великому підсвічнику. Пилипок дивився на сплячу і знову тихо прохав свого святого:

- Допоможи їй... Ти можеш... Ти сильний...

В якусь мить очі дівчинки відкрилися, і вона поглянула на вікно, але тут же повільно закрила їх і продовжувала спати. Пилипок навіть налякався, коли побачив ті голубі очі. Щось гаряче спалахнуло в його маленьких грудях і підкотило до горла. Йому було так радісно.

Коли Пилипок лягав у свою постіль, йому здалося, що знову якесь тепло з'явилося в його грудях і прокотилося до голови.

Ніхто з братів, здавалось, не запідозрював про його нічні пригоди.

Наступного дня мороз послаб, а надвечір пішов мокрий сніг.

І знову Пилипок відчув тепло у грудях, яке, здавалось, розходилося по всьому тілу. Мокрий сніг з дощем ліпив Пилипкові по обличчю, засліплював очі, від нього пашіли руки, але Пилипок і сьогодні стояв біля її віконця. Цієї ночі майже вся шибба була прозора, мереживо відтало і сповзло донизу. Тепер Пилипкові було видно майже все, що було в келії. Він знову перехрестився і приклав дощечку до вікна. Обличчя дівчинки сьогодні, здавалось, якоесь посвітліло, стало не таким сумним. Вона одужувала. І враз дівчинка знову розплющила очі і подивилася на вікно. Жар, що сидів у Пилипкових грудях, миттю розбігся по всьому тілу, наповнив голову, і Пилипкові здалося, що в нього запалали вуха. Дівчинка дивилася на Пилипка, що притискав до шиби ікону, і не закривала очей. Вони дивились один на одного і бачили одне одного. Її великі голубі очі ледь звузились, і обличчя дівчинки посміхнулося. Потім вона знову заплющила очі й заснула.

До ранку мороз збільшився, і мокрий сніг перетворився в густий і лапятий. Вдень Пилипок знову чув у грудях тепло, хоча тепер це було вже не тепло, а скоріше – жар. Голова його теж палала вогнем, а ноги стали важкими мов дерев'яні колоди.

Михайло з Афанасієм дивилися на Пилипка з якоюсь здивованістю і заклопотано.

Вночі знову повалив сніг, але не було холодно. Пилипок відчув якийсь дивний незнайомий стан. Все навколо стало нечітким, розпливчатим. Інколи воно ставало як звичайне, а інколи знову розпливалося, мов у тумані. Він ішов до вікна, тримаючи за пазухою свою дощечку, і думав про те, що хвора дівчинка починає одужувати.

Коли він підійшов до вікна і зазирнув туди, то аж заляк. Дівчинка не спала. Вона знову посміхнулася, побачивши у вікні Пилипка. Пилипок теж посміхнувся, але зробити це йому довелося чомусь тяжко, через силу. Він витяг з-за пазухи святого, але так і не приклав його до шиби, а просто дивився на її великі голубі очі і посміхався. Він був

безмежно радий, що дівчинка бачила його, посміхалася, а значить – одужувала. Знову гарячий жар, що прокинувся в його маленьких грудях, розійшовся по всьому тілі і наповнив голову. Знову нечітким стало навколишнє, попливли й розійшлись колами свічки, розпливлися на білому дві голубі плямки, і раптом все зникло й вкрилось мороком. Пилипок похитнувся і провалився у той морок. Його крихітне тіло повільно звалилося у сніг.

Опам'ятався Пилипок лише надвечір другого дня. Над ним були схилені два знайомих обличчя, що стали йому до цього дня такими близькими й рідними.

- Бачиш нас? - запитав Михайло, і Пилипок помітив у його очах сльози.

- Вона одужує... - ворухнулись пересохлі Пилипкові губи. Він обмацав рукою груди і запитав схвильовано:

- Пантелеймон... Мій Пантелеймон? Він сильний... Я сам...

- Я знайшов його у снігу під вікном, - лагідно сказав Михайло, - ти не хвилюйся, ось він.

Пилипок побачив у Михайлових руках свою дощечку.

- Тепер він тобі самому треба, - сказав Афанасій.

Пилипок протяг кволу руку, і Михайло віддав йому його Пантелеймона.

- Ти будеш великим художником, Пилипок, - мовив Михайло, і голос його чомусь затремтів.

Пилипок притис до грудей дощечку і заплющив очі. Монахи перехрестилися.

- Все в руках Господніх, - мовив Афанасій.

І його голос теж затремтів.

А наступного дня на подвір'ї монастиря з самого ранку знову стояли сани, запряжені парою білих коней. Француза та дівчинку в білій пухнастій свитці проводжав сам ігумен. Француз потис ігумену руку і вклонився. Дівчинка сиділа на санях і дивилась навколо широко відкритими очима. Тепер вони не були такими байдужими і сумними, а світилися радістю, дитячою цікавістю і, здається, були ще більш голубими.

Сани від'їхали за ворота монастиря, де перед ними пролягла біла дорога, осяяна сліпучо-білим зимовим сонцем.

Пилипок марив два дні. Кликав маму. А на третій день його не стало.

Брати монахи зробили йому маленьку труну і вклали туди його змучене тіло.

Поховали Пилипка на горі, де було монастирське кладовище.

Маленьку дощечку зі святим Пантелеймоном Михайло повісив над своєю постіллю і вони з Афанасієм часто хрестилися до неї, згадуючи маленького побратима, з якого міг би вирости великий художник.

Відтоді минуло немало років. Одного разу на подвір'я монастиря заїхала бричка, запряжена парою білих коней, на якій сиділи літній чоловік і молода пані у красивій білій шубі. Назустріч їй вийшов сам старий ігумен. І молода пані вклонилась йому в ноги й поцілувала руку. Вже постарілий і хворий Михайло, угледівши їх у вікно, зняв зі стіни маленьку ікону і, притиснувши її до грудей, вийшов на подвір'я. Він підійшов до брички, де стояла молода пані, вклонився їй і простяг маленьку дощечку. Дівчина взяла її і посміхнулася до Михайла. Вона розглядала ікону і посміхалась. Потім задумалась надовго, ніби щось запитала у старого француза. Француз підійшов до Михайла і ламаною мовою переклав те, про що хотіла дізнатися молода пані. Очі Михайла просяяли і заблищали. Він повернувся до дівчини з голубими очима і мовив тремтячим голосом:

- Хлопчика того більше немає. Він помер. Господь призвав його до себе. А це його образок. Він сам його намалював.

Француз заговорив до дівчини по-своєму. Вона подивилась на дощечку, і її ясні голубі очі стали сумними, як багато років тому.

Француз витяг із кишені розшитий гаманець і простяг його Михайлові, вказуючи на ікону. Михайло захитав головою й відмовився від платні, сказавши, що він дарує образок для пані на пам'ять про того хлопчика. Француз знову заговорив по-своєму до дочки, і дівчина притисла дощечку до грудей. Старий Михайло перехрестив її і, повернувшись, попрямував до своєї келії.

Незбагненною волею долі висить тепер та маленька дощечка у моїй квартирі, часом викликаючи непорозуміння у моїх гостей. Сталося так, що свого часу в дівчинки з голубими очима народилась своя дівчинка, а в тієї дівчинки народилась ще одна дівчинка, яку назвали Лорою, так звать мою дружину. У неї теж голубі очі. У нас є син. Йому сім років, він любить вечорами сидіти в кімнаті, де висить колекція старих ікон, і слухати дивну історію, що сталася з його прабабусею багато років тому. Зовуть його Пилипом.